

LADÁNYI ISTVÁN

REGÉNYES UTAZÁS*

„Figyelmeztetem: minden lényeges.”

D. K: Fövenyóra. 180. p.

„Én nyomorult, kettészakadt Énem.”

D. K: Fövenyóra. 169. p.

Kerkabarabás, 1942. IV. 5.

Kedves Olga! Rövidre szabott leveledre, melyet Babival küldtél, a rendesnél is hosszabban válaszolok, mert hála legyen a nagy Teremtőnek az íráshoz témáról gondoskodtok. Egy kis rémregényre is bőven adtok anyagot, amelynek a következő címet adhatnám: „Diszfelvonulás a háremben”, vagy „A feltámadás ünnepe a kerkabarabási zsidó kúrián”. Ezzel kezdi a nagy, kockás árkus papírra a pontos hivatalnok szép írásával írott levelét Eduárd Kis (Kiss Ede, szül. Kohn). „Most ismét az asztalnál van, egy pillanatig mozdulatlanra meredve. Majd belső zsebéből kockás papírlapokat, hosszú kutyanyelveket vesz elő, s odateszi az újság tetejére. A papírlapok hosszában vannak kettéhajtva, mint az iratokat szokták, de nincsenek mégegyszer, keresztben is megtörve.” (Fövenyóra. 16. o.)

A magyarul írott levelet ismerhetjük a *Fövenyórából*, ugyanis Kis néhány apró, de a könyv erővonalai szempontjából meghatározó változtatással mintegy függeléként vagy összefoglalásként beépíti a regénybe. Az író hagyékában lévő levélbe most az első oldal fénymásolata erejéig betekinthezünk. Az eredeti levelet olvasva úgy érezzük, mintha illetlenséget követnének el, mintha olyan levelet olvasnánk, amelyet nem nekünk címeztek. Mintha belépnénk a regénybe, és magunk olvasnánk el a főhős levelét, nem pedig az elbeszélő közvetítésével. (Tatjana levele szép női kézírással. Vajon franciául vagy ororszul írta?) Akár egy számítógépes játékban: belépünk a történetbe, és magunk kezdünk el tájékozódni ebben a világban, tárjuk fel magunknak, hiszen mindazt, amit megtudunk, a regényhez tartozik, csak a megírt szöveg kapujából korábban nem láthattuk. Be kell lépnünk ezen a kapun, körül kell tekintenünk, betájolni magunkat, hol is vagyunk, aztán elindulni.

Vonattal szerettem volna érkezni, stílusosan. Megérkezni Zalaegerszegre, ahonnan Kiss Ede vasúti inspektor pályája indult. „Apám Észak-Magyarországon látta meg a napvilágot, és kereskedelmi akadémiát végzett bizonyos Vi-

rág úr szülőhelyén, aki Joyce úr kegyelméből Leopold Bloom néven híresül el.” - írja a *Manzárd* 1983-as kiadásában lévő *Születési anyakönyvi kivonat (rövid önéletrajz)* c. függelékben. De sehogy sem találtam olyan járatot a menetrendben, amellyel alkalmasan utazhattam és időben érkezhettem volna. Kénytelen voltam autóbusszal útnak indulni. A vasúti és az autóbussz-menetrend természetesen külön kötetben van. Ki is vállalkozna arra manapság, hogy egy könyvben megírja az autóbusszok, vonatok, hajók és repülőik indulását, érkezését. Ilyesmi csak a regényekben létezik.

Zalaegerszeg. Tavaly jártam itt először. Zala megye. Már megtanultam: a megyehatárok folyton változnak. Mede: határok. Stalno se menjaju. Akkor átutazóban voltam. Veszprém volt az úticélm, egyáltalán nem volt célm, csak a továbbiakig mentem oda, valahová. Akkor Lenti-ből érkeztem vonattal. Lentiig kocsival hoztak Celjéből. Celjéig autóbusszal utaztam Ljubljánából, akárcsak Ljubljánába Triesztből. Csak a Szarajevó és Trieszt közötti távot tettem mecj repülőn, Szarajevóba autóbussz vitt Újvidékről, oda Szabadkáról vonaton jutottam el.

Nem tudnám pontosan megmondani, mire is vállalkoztam, eredetileg csak le kívántam ellenőrizni néhány adatot Danilo Kis édesapjáról. Azt még kevésbé tudom, hogy mi is lett belőle. Szándékomból, a nyomozásból. Mintha megváltozott volna a viszonyom a tíz narancs-sárga kötethez (BIBLIOTÉKA SVJETSKI PISCI - DIJEIA DANILA KISA. Glóbus, Zagreb - Prosveta, Beograd. Ti-sak: CGP Delo, Ljubljana. 1983.).

Danilo Kii, Kis Dániel, Dani

Volt egyszer egy Danilo Kis nevű híres író. Szerb író, aki Párizsban élt. Tudott magyarul is. Történetek keringtek róla. Felfeltűntek a könyvben. Novellája egy Esterházy-könyvben. És tudott magyarul. Fordítások. Úgy tűnt, már mindenki ismeri. Megvettem műveit tíz kötetben. 8000 dinár. Alkalmi vétel a Nolit könyvesboltban. A SPENS-en, Újvidéken. 1985. talán. És már azt hittem,

* Ex Symposion-ban megjelent tanulmány. (1193. 3-4.szám)

én is ismerem. Mert tanultuk: csak a leírt szöveg a fontos. A textus. Aztán jött a kaland az *Iskolában* Kőszegen: „NON EST VOLENTIS, NEQUE CUR-RENTIS, SED MISERENTIS DEI.” És már előtte más kalandok. Helyek. Mondjuk Trieszt. Joyce úr eljutott az Adriára. Mi a lényeges? „ Figyelmeztetem: minden lényeges.” Mindig azzal kezdődött bennem az írás, ha gondolkodtam róla, hogy „Tulajdonképpen...”. Tulajdonképpen nem is... Tulajdonképpen csak... Aztán *Az atléta halálában* kerestem egy mondatot. Ezzel a szóval kezdődik a regény. „*Tulajdonképpen* az Állami Sport-kiadó kért meg rá, hogy valami emlékezésfélét szerkesszek az életéről, ne hosszút és főképp ne túlságosan szakszerűt.” Lelepleződtem. *Causa scripti*: Mások kértek, én magamtól nem szóltam volna. Mentegetőzés, *benevolentia*. Aztán a mondat, amit kerestem, valójában kettő: „... ez még nem az a könyv, amit írni szeretnék róla. Tétova adatgyűjtés inkább...” Nem tudok átlépni a tényeken. Zalaegerszegre érve még mindig a híres író után kutattam. A levéltárban elmondtam jövetelem okát. A téma nem volt ismeretlen. Tudták, hogy Danilo a megyéhez kötődik. A volt múzeumigazgató foglalkozott is vele. Egy telefon, és hallom az adatokat: „igen, vannak iratok, innen származott az apa, aztán '42-ben onnan jöttek ide.” Hát igen, valóban híres író. De ezek itt másképp beszélnek róla. Más az ott meg az itt. Ez már nem a leírt szöveg. Itt éltek ezek az emberek. A hang mondja: „általában egyeznek a nevek a regényben és az iratokban.” Tehát Zala megye. Zalaegerszeg. Kerkabarabás. Nem itt van ugyan Virág úr szülőhelye, mégis regénytér. Textuson belül vagyunk még? „Él még a tanítónénije.” A Danilóé? „Igen. Itt, Egerszeg.” Néhány sikertelen telefon. Napok.

1993. január 18-án érkezem újra. Felhívom a nénit. „Igen. Igen. A Kis Dániel. Okos, értelmes fiú volt. Ott laktak a rokonoknál. Mi lett velük? Egyszer, már később felkeresett. Most mi van vele?”

Délután egy órára megyek hozzá. Tömbház. I. emelet. Két perccel kések. Egy néni a körfolyosón. Egy másikkal beszélget, aki az ajtóban áll. Kérdezem. Ő az. Vendel Zoltánné Szigeti Irén. A tanítónéni a Korai bánatból. Apró, száraz asszony. Mutatja, merre menjek.

„Emlékszem rá. Nagyon szegények voltak. Egy kubikosszobában laktak az apja nővérénél. Tudja, mi az a kubikosszoba?”

„Én önkaratomból, és hogy függet-

len legyek, kiváltam testvérhúgom háztartásából. Ez idő szerint a családommal együtt a melléképületben lakom, amely nem más, mint volt istálló.” (*Főve-nyóra. 180-181. o.*)

„Szegény, visszahúzódó fiú volt. Meglátszott az öltözködésén is, hogy nagyon szegények. Pedig a többiek is szegények voltak. Nagyon sajnáltam. Próbáltam kedves lenni hozzá, sokszor megdicsértem. A többiek féltékenyek voltak. Tudja, milyenek a gyerekek.”

„A nővérét Danicának hívták. Szép kislány volt. Az anyjuk nem tudott jól magyarul. Törte a magyart.”

A néni 1 929-től 1949-ig tanított Barabáson. A férje vasutascsaládból való. Végül iskolaigazgató lett belőle. Németerosz szakos tanár. Hadifogolyként megjárta Szibériát. A néni most 85 éves. 1908-ban született. Nagy tisztelettel és szeretettel beszél a férjéről. Az idézetekből kiderül: magázták egymást. A férje nagyon szeretett volna eljutni az Adriára, de nem kaptak útlevelet, mert egyik fiuk emigrált. Aztán, mire lett útlevel, a férje meghalt.

„*A látóhatár irányában ereszkedő távoli, szürkés hegyoldalon a sziklába vajt út fehér szalagja dereng, amint párhuzamos, ferde vonalak alakjában halad lefelé. A lejtőről lejtőre ereszkedő út mind keskenyebb, hogy aztán - már a zöldövezet közelében - egészen keskeny ösvénnyé váljék, s ide-oda tekeregvén egy nagy, írott M betűt alkosson, olyant, mint a tenyér legvilágosabban kirajzolódó három vonala. A szaggatott, zezugos vonal mentén, ott ahol a tenger és a szárazföld találkozik, mély fjodrok és öblök, közöttük pedig sziklás hegytarajok rajzolódnak ki. A nap, a szabályosan kerek és vörös naptányér éppen megérintette a hegycsúcst. A hegyek vetette hatalmas árnyékok sötétzöldre festik a tenger kékjét, de úgy, hogy közben jól megkülönböztethető választóvonallal érzékeltetik a kék és a zöld közötti határt, mint két olyan színt, amely nem, vagy legalább is nem olyan könnyen és tökéletesen alapossággal keveredik, mint az ég kékje és a tenger kékje a messzi látóhatár alján.*

A tenger és a szárazföld találkozását jelző zezugos vonal mentén, a fák zöldjében apró kis házak egy rakáson, sematikusak maguk is: faluk fehér, tetjük piros.” (*Fővenyóra, 29. o.*)

A tenger vagy Kerkabarabás. „Aztán egyszer már felnőttként meglátogattam. Egy vasárnap délelőtt volt. Képviselő voltam akkor. 1963-tól 1972-ig voltam képviselő. Dióskálban kellett

előadást tartanom. Bejött hozzám egy fiatalember, magas, jóvágású fiatalember volt, és megkérdezte tőlem: „Mond-e Önnek valamit az a név, hogy Kis Dániel? „Jó Isten, Dani, te vagy az?” Megkérdezte, hogy elkísérhet-e az előadásra. És ott maradt végig az előadáson. Elmondta, hogy író lett. „Megírtam ám az Irénke nénit!” Mondtam neki, hogy büszke vagyok rá, hogy író lett belőle. „Én meg Irénke néniére vagyok büszke, hogy képviselő lett.”

Aztán mégegyszer Kerkabarabásról. „Nagyon szegény falu volt. Sok árverést láttam. Mi is mindig rántott levest ettünk. Segítettek bennünket a falusiak. Daniék sógora sem volt gazdag. Egyszerű falusi botos. Boros Gyula kereskedő. Egyszerű szatócsboltja volt. Tudja, olyan kis bolt, csengő volt az ajtón, csengett, hogyha vevő érkezett. Sarkon állt a ház. Azóta lebontották.”

„Emlékszem a Danira. Látom a kis rövidnadrágjában. Szomorú volt a szeme... Durva volt a gyerekekhez az apa. Azt hiszem, ivott. Nagyon zárkózott kisfiú volt. Amikor meglátogattam, akkor már egészen más volt. Magabiztos. Jó fellépésű. Látszott rajta, hogy sikeres.

Vissza a levéltárba, lapozni az anyakönyveket. Aztán egy sörrel még leöblítjük a port a levéltárosokkal. Hazafelé: vasúton. Zalaegerszeg-Celldömölk, személyvonat. Celldömölk-Veszprém, Bakony-Örség Expressz. A *Manzárdban* másodosztályra szól Danilo Kis menetkedvezménye. Apját sárga csillagja miatt átküldték a másodosztályra. Aztán a másvilágra. Oda is vasúton.

Celldömölk. Micsoda név, gondoltam tavaly, mikor befutott ide a vonat. Beültem a vasúti restibe és megvacsoráztam. Volt fél óram a továbbindulásig. Várni sok, vacsorázni kevés. A resti olyan volt, mint a kisvárosi restik általában. Ide csak a vasutasok, meg idegenek járnak. Nem tartozik a városhoz. Ideiglenes hely. III. osztályú vasúti étterem. Csak a folyton utazók érzik magukat otthon az ilyen helyeken, hiszen alig különböznek egymástól. Celldömölk, Szabadka, Zenta, Vinkovci. Félhomály, füst, hideg, kevés vendég. Télen is hideg sör, mert az oltja a szomjat, meg aztán a vonatban van toalett. A falon, jól látható helyen, szökkenő léptekkel haladó óra. „*Ebben a pillanatban olyan magával ragadó erővel tört rám a mulandóság érzése, mintha az a kis hamuoszlop (leomlott és darabokra hullott bár, de azért még mindég oszlop, az idő kettétört gerincoszlopa), tehát mintha az időnek ez a ledőlő oszlopa magát a mu-*

landóságot jelképezné, a mindig fájó és félreérthetetlen képeit a mulandóságnak, amelyet például akkor érez (sejt) meg az ember, amikor elmozdul az óramutató (a vasútállomási nagy villanyórakon Szabadkán, Újvidéken, Triesztben vagy Budapesten), de nem fokozatosan és észrevétlenül, hanem hirtelen, nyilallás-ra emlékeztető tompa zökkenés és kattanás kíséretében, úgyhogy a fém mutató még tovább remeg egy darabig ez után a hirtelen szökellés után, amelynek megtételére mintha őt magát is úgy rázták volna fel szendergéséből és az időtlenségéből, úgy, mint akinek az utolsó pillanatban valahogy eszébe jutott, mi a dolga, vagy pedig eszébe juttatta valaki, fölkeltette, felrázta békés nyugalmából, valaki: az órák órája, az óraczásár, egy kérlelhetetlen és szigorú ébresztőóra, az ébresztőóra istene, Kronosz-Je-hova, aki szívének ütemes dobbanásaival, verőérének lüktetésével riaszt és ébreszt, s nem engedi, hogy az idő megálljon." (Fövenyóra. 71/72. o.)

A hosszú utazás végén mindig ott van a tenger. Vagy hazautazunk... Az otthon: Kerkabarabás. „Ha az ember -a kutya éles hallásával megáldott ember -alkalmas pillanatban földre tapasztaná a fülét, valami halk, alig hallható csörgedezést hallana, olyan, mint amikor vizet öntenek át egyik edényből a másikba, vagy mint amikor a fövenyóra homokja pereg - valami ilyesmit lehetne hallani, valami ilyesmit hall a földre tapasztott fül, miközben a gondolat lefúr a föld mélyébe, átfúrja a földtani rétegeket egészen a mezozoikumig és paleozoikumig, sűrű agyag- és homokrétegeken hatol át, mint valami gigászi

fa gyökérzete, le, mélyen, iszap- és kavicsrétegeken át, kvarc- és gipszrétegeken át, elpusztult kagylók és csigák rétegein át, halpikkelyek és csontvázak tur-gás rétegein át, teknőcök és tengeri csillagok, csikóhalak és tengeri herkentyűk csontvázain át, borostyánkőből és finom homokból álló rétegeken át, tengeri füvek és a humusz rétegein át, algák és gyöngyházfényű kagylók sűrű rétegein át, mészkőrétegeken át, szénrétegeken át, ember- és állatcsontvázak rétegein át, koponyák és lapockák rétegein át, ezüst- és aranyrétegeken át, cinkérc- és piritrétegeken át; mert itt fekszik valahol, alig néhány száz méter mélyen a Pannon-tenger teteme, amely még nem halt meg egészen, csak le van fojtva, szorítva a rásúlyosodó, mind újabb és újabb föld-meg kőrétegek alatt, a homok-, agyag- és gyantarétegek, az állati és emberi tetemek, a halott emberek és halott műveik tetemei alatt, csak le van szorítva, mert évezredek óta, lám, még mindig lélegzik a hullámzó búzatenger szalmaszálain, a láposok nádszálain, a krumplicsövek gyökerein át, még nem halt meg egészen, csak ránehezedtek a mezozoikum és a paleozoikum rétegei, mert lám (földtörténeti időszámítással mérve), már néhány órája, néhány perce lélegzik, igaz, hörögve és nehezen, mint a bányász a rászakadó gerendák, támfák meg az izzadó, súlyos széntömbök alatt; amikor az ember a földre hajtja a fejét, s fülét odatapasztja a nedves agyaghoz, akkor - különösen ilyen csendes éjszakákon - meghallhatja a föld zihálását, elnyújtott halálhörgését." (Fövenyóra. 35/36. o.)

